

René Van Damme (1932-2005) vertelt over de oorlogsjaren in Geraardsbergen

Rik VAN DAMME

Inleiding

Een jaar voor zijn overlijden heeft mijn broer een biografie geschreven waarin hij jammer genoeg niet verder geraakt is dan zijn legerdienst in Heverlee. Als opgroeiende knaap had hij een uitzonderlijke belangstelling voor techniek en fysica. Samen met Albert Godfroid, Clery Van Helleputte en Willy Van de Maelen, behoorde hij tot de eerste retorica van het Koninklijk Atheneum in de Buizemontstraat. Van Helleputte was een wiskundig genie en werd dan ook prof aan de Gentse universiteit. René volgde zijn aanleg voor techniek en bouwde een mooie loopbaan uit bij General Motors in Antwerpen. Daarnaast had hij ook een grote opmerkingsgave en kon hij als geen ander een figuur of een gebeurtenis beschrijven in een plastische taal met soms een scheutje humor erbij. Er dient dus onmiddellijk aan toegevoegd te worden dat dit een oorlogsverhaal is dat alleen de persoonlijke herinneringen bevat van gebeurtenissen en feiten die hem als jongeling sterk getekend hebben en in zijn geheugen gegrift stonden.

Ik laat zijn verhaal beginnen met een bezoek aan de cinema *Volkshuis* kort voor het uitbreken van de oorlog.

Hoe René de oorlog meemaakte, observeerde en beschreef:

“In de cinema Volkshuis was er ‘s Zondagsnamiddag voorstelling voor de jeugd met vooral Cowboyfilms (houten huizekes-films) zoals vader ze noemde, en ook de Dikke en de Dunne, Tom X en Errol Flynn op het programma. Het actualiteiten gedeelte dat samen met een tekenfilmpje de grote film voorafging, liet meer en meer zien hoe ons leger waakte. Ploeten die per fiets kwamen aangereden, bepakt en gezakt zoals in 14-18, sprongen plots in de gracht naast de weg en mikten naar een onzichtbare vijand... De gesprekken der grote mensen werden gevoerd met bedenkelijke gezichten en tijdens “het gesproken dagblad” op de radio moest er totale stilte heersen. De een na de andere trokken de mobiliseerbare mannen in hun meestal veel te krap zittende uniformen en voorzien van spijs en drank naar hun regimenten. Vader Albert was ontgoocheld dat hij met zijn 42 jaren niet meer in aanmerking kwam, want hij vond dat je maar beter kon meehelpen om die smeerlappen tegen te houden dan lijdzaam te wachten tot ze je weer, zoals in 14-18, als dwangarbeider meesleurden.

Op 10 mei 1940 was het dan zover:

Het gezin Van Damme in 1938. Albert Van Damme met zijn echtgenote Germaine Cuvelier en hun twee zonen René en Rik. (Verz. R. Van Damme)

Oorlog. Het was een zonnige morgen en onze overbuur Lionel stond op straat te zwaaien met scherven van een bom die door een Duits vliegtuig ergens op de Oudenberg naar een uitkijkpost van het leger was gegooid. Toen de Duitsers altijd maar dichterbij kwamen en uiteindelijk de laatste Engelse motorrijder wegreed, was vader niet meer te houden. Na zijn ervaringen met de Duitsers in 14-18 zat de schrik er zo diep in dat hij on-

danks het gejammer van moeder, per fiets vertrok richting Duinkerke op zoek naar zijn regiment en misschien de overtocht naar Engeland. Mijn broertje was net één jaar oud, ikzelf een ventje van 8 en ik heb pas veel later beseft met welke moed en wilskracht moeder die vreselijke periode heeft doorgebeten. We trokken met ons drieën op de vlucht, broertje en een paar essentiële spullen in de kinderkoets en de

spaarcentjes had moeder in een oude brieven tas met een touwtje om de hals hangen.

Verder dan Goferdinge zijn we niet geraakt; wij hebben één nacht doorgebracht op stro in een schuur waarvoor moeder 5 frank moest betalen aan de boerin. Toen vond zij het welletjes en zijn wij met knikkende knieën terug naar huis getrokken.

Ze kwamen langzaam aangereden in een zware motorfiets met zijspan, Zündapp of BMW, krijgshaftig links en rechts loerend, staalhelm op het hoofd en gehuld in grijs-groene regenjassen ondanks het mooie weer. Dat waren de eerste Duitsers die ik zag in onze straat. Vier jaar later dropen ze af, in omgekeerde richting en blij toen ze bij Oscar de marbrier hun BMW met lege benzinetank konden inruilen tegen twee kramakkige fietsen. Oscar heeft er nog jaren mee gereden, niet in feldgrau natuurlijk, maar knalrood gespoten.

Na de verwarring en onzekerheid van de eerste oorlogsweken, paste ieder zich geleidelijk aan de nieuwe situatie aan. De soldaten van het gecapituleerde Belgisch leger kwamen geleidelijk terug naar huis en vader Albert was ook thuisgekomen na zijn heldhaftige fietstocht.

De lessen van 14-18 indachtig, had moeder voorraad ingeslagen: linnen zakjes met groene koffiebonen, witte bonen, droge erwten, suiker, rijst conserven en nog enkele artikelen die tijdens de oorlog schaars werden. Opgeborgen in een oude linnenkast stelde die voorraad eigenlijk niet veel voor en alleen de koffie ging nogal lang mee omdat daar zeer zuinig werd mee omgesprongen. Alleen bij speciale gelegenheden werden enkele bonen geroosterd in een blikken trommeltje, dat boven een fijn geregeld gasolam voorzichtig werd rondgedraaid. De dagelijkse koffie werd bereid met geroosterde gerst en chicorei. Ik heb nooit de oorsprong kunnen achterhalen van het woord "schokkeloen" zoals die erzatskoffie werd genoemd.

Ikzelf werd belast met het "aanschuiven" voor alles en nog wat: ratsoenkaarten, zegels en bonnen in het gemeentehuis en naargelang de tijdelijke beschikbaarheid in een of andere

winkel voor margarine, haring, beter brood, zeep, suiker, enz..

Ook op school moest er aangeschoven worden voor soep, pap, soms al eens een stukje chocolade en vooral, oh wee, de levertraan die ons met een soeplepel in de strot werd gegoten. Winterhulp die de soep leverde werd al vlug waterhulp gedoopt.

De Duitsers begonnen meer en meer het stadsbeeld te beheersen; enkele scholen werden in beslag genomen door de Wehrmacht en heringericht als kazerne. Er was ook een Ortskommandatur en 's nachts na sluitingstijd klonken stram marcherende nagelstiefel door de verlaten straten. Soms werd er "licht aus" gebruld want alle licht was uit den boze. Die patrouilles werden geleid door grimmige feldgendarmen met op de borst een grote halve maanvormige metalen plaat. Die feldgendarmen werden door de gewone soldaten "kettenkunde" genoemd vanwege de ketting waaraan de plaat om hun nek hing en hun brutaliteit.

Er was zelfs een afdeling van de Kriegsmarine aan de Dender gelegerd; de Royal Navy moest het eens op Gerardsbergen gemunt hebben!!

De infanterie trok zingend door onze straat op weg naar hun oefeningen in veld en wei en dat werkte aanstekelijk op de kleine rakkers. Broertje Henri, meestal onze "kleinen" genoemd en zijn vriendjen Tiekien, die eigenlijk Lucien heette, marcheerden rond het huizenblok gevormd door het Harlekijnstraatje, houten geweer met gasbuisloop op de schouder en zingend van "Hali Halo"

Onze kleinen leverde echter ook zijn bijdrage als morele weerstander want naast de kleuterklaslidjes kende hij enkele Hitlerliedjes, die hij op verzoek afdreunde. Voor Seintje (Arsène) uit het winkeltje van Valentine moest hij steeds weer zijn populairste liedje zingen en dat begon zo op het wijsje van Lily Marleen:

Hebt ge van zeveven Hitler al gezien

Met zijn klein moustasjken van een haar of tien...

Hier gekomen hield de bengel zijn vingertje onder de neus en draaide zijn hoofdje van links naar rechts. Elk

optreden werd dan ook beloond met een zuurbol of een roodwitte "spek". Vader Albert volgde de oorlogsgebeurtenissen op de voet. 's Avonds werd het lichtpijlje van onze SBR zenderzoeker op de "engelse post" gedraaid en weldra klonk Beethoven V gebons door de gorgelende Duitse stoorzender heen. Het eigenaardige was dat onze hersenen na een tijdje die stoorzendergeluiden niet meer registreerden en wij duidelijk de wegdeinende en dan weer aanzwellende stem van Jan Moedwil konden volgen. Het geluid mocht echter niet te hard staan en na de uitzending werd steeds voorzichtigheidshalve een draai aan de afstemknop gegeven zodat hij niet op BBC bleef staan.

Toen de Duitsers in Rusland binnenvielen hadden wij een grote kaart van Europa aan de wand in onze woonkeuken en met gekleurde spelden werden de troepenbewegingen aangeduid. Vader beweerde dat Hitler zoals Napoleon in dat enorme land en vooral in de winter fameus op zijn donder ging krijgen. Hij kreeg gelijk ook want op onze kaart werden meer en meer spelden terug in de oude gaatjes geprikt en bleven meer en meer prikgaatjes open. Die kaart werd met grote belangstelling gevolgd door de twee Duitse soldaten die wij gedurende een paar weken op bevel van een barse feldweibel onderdak moesten geven. Zij sliepen in mijn bed en ik dan maar op een strozak op de vloer. Zij hadden een heilige schrik om naar het Oostfront gestuurd te worden maar het "Gott mit Uns" op hun koppelgesp heeft niet geholpen, want op een dag verdwenen zij en ik kon terug in mijn bed slapen.

"Er is een vliegtuig geland!!" werd er geroepen op een late namiddag en alle jongens uit onze straat stoven naar de weide bij het kerkhof waar een Duits vliegtuigje een noodlanding had gemaakt. Dank zij mijn klein boekje "Avions militaires" waarin bijna alle vliegtuigtypes stonden afgebeeld kon ik fier verklaren dat het een Fieseler-Storch was.

Veel interessanter waren de Engelse Spitfires en Hurricanes die af en toe treinen kwamen mitrilleren. Amerikaanse "tweeljoen" zagen we ook al

*Duitse militairen in het straatbeeld van Geraardsbergen. (ongedateerd)
(Verz. Ph. Haegeman)*

eens en dat waren P-38 Lightnings volgens mijn boekje. Het meest indrukwekkend waren natuurlijk de enorme formaties vliegende forten (B-17) die de Duitsers ervan langs gingen geven. Ik kan nog altijd het machtige motorgedreun horen en kan ook nog de witte condensstrepen zien tegen de blauwe lucht. Mijn vliegtuigboekje, beduimeld en verkleurd, heb ik ook nog steeds.

Op de gemeenteschool, de kaai genoemd, was ik intussen van het derde studiejaar, bij meester Steenhoudt naar het vierde overgegaan bij meester De Bruyne. Steenhoudt werd door os bengels "steentje klop" genoemd omdat hij nogal makkelijk oorvegen uitdeelde. Meester De Bruyne daarentegen was een ziekelijke man; hij had een longziekte en kreeg daardoor vreselijke hoestbuien. Dan ging hij achter in de klas een kast openen en rookte daar een speciaal soort sigaret waarna die hoest bedaarde en hij weer kon spreken. De lessen bestonden vooral uit rekenoefeningen die met een griffel op onze lei werden uitgewerkt. Op een oude gescheurde landkaart werden met een stok de zeeën en laden met hun hoofdsteden aangeduid. Het liefst had ik de leesles en vooral het verhaal van Robinson Crusoe waar

wij om beurten stukjes uit moesten voorlezen. Het vijfde en zesde leerjaar werden beheerd door respectievelijk de kleine en de grote Port. Dat waren de broers De Portemon, maar zover ben ik daar niet geraakt. Na de zoveelste week thuis zitten omdat de school weer eens gesloten was wegens "geen kolen" werd ik naar den "den ecol" gestuurd. Nonkel Tuur en tante Rachel (broer van ons bobonne) was conciërge in die rijksmiddelbare school waar wel kolen ... en lessen waren en via deze weg werd ik overgeplant van het vierde naar het zesde. Doe maar goed uw best werd me gezegd maar niemand beseftte de ellende die ik daar in het zesde heb meegemaakt. Ingewikkelde vraagstukken, algebra, frans en in plaats van Robinson Crusoe die moeilijke zinsontleding waar door ik eigenlijk het "lijdend voorwerp" was; ik heb het allemaal overleefd; ik moest natuurlijk zitten blijven in 6 A maar tot mijn verbazing ging het heel goed in 6 B maar aan wiskunde heb ik altijd een grondige hekel overgehouden. Uiteindelijk werd ook deze school door de Duitsers in beslag genomen en verhuisden we naar de Grote Markt waar cinema Volkshuis als noodschool was ingericht. Daar zijn we dan gebleven tot het einde van de oorlog. Aan de

Astridlaan, ongeveer tegenover de nu nog bestaande villa "Jan Van Eyck", toen een gekend sigarenmerk, hadden wij een klein lapje grond waar vader Albert eens zou laten zien wat hij van de boerenstiel afwist. Veel meer dan enkele worteltjes en een paar miezerige savooikolen heeft die harde kleigrond echter niet afgeleverd en het zelfkweek groentenproject werd stilletjes opgegeven.

Vader Albert was goed bekend bij een paar van de kleinere sigarenmakers, vooral Frans "Sleuter", die eigenlijk Van den Bulten heette. Hij was heel vindingrijk in het vinden van afnemers van sigaren en kon zo het huishoudbudget wat aanvullen. Die sigarentransporten waren niet zonder gevaar en moeder heeft vele angstige uren doorgebracht. Ikzelf droeg ook mijn steentje bij in onze oorlogseconomie; ik reed wekelijks met de fiets naar Everbeek en sleurde met boter en spek. De broodcyclus heb ik van begin tot einde meegemaakt: eerst overgebleven tarwearen rapen op het veld, in een zak dorsen, dan het kaf met een zelfgemaakte waaier wegblazen en dan met het zakje tarwekorrels naar de maalderij in Deftinge. Met de meegebrachte bloem kneedde moeder deeg voor een paar broden die ik dan in een zwartijzeren broodpan naar de bakker bracht, een papiertje met onzen naam op het deeg geplakt en dan maar wachten tot het uit de oven kwam. Brandstof voor onze kachel vormde een ander probleem. De natte zwarte steenkoolstofmodder, schlamm genaamd brandde slecht en gaf weinig warmte. Alles wat brandbaar was werd naar huis gesleept, gezaagd en gekapt en in die tijd ging alle afval die enigszins brandbaar was mee de kachel in. Toch werden met Nieuwjaar wafels gebakken. Het deeg werd in de grote soepketel bij de kachel gezet om te rijzen en afgedekt met een handdoek om te vermijden dat een tochtolaag het deeg deed "zakken"... Het zwartgebrande wafelijzer werd boven het gloeiend gestookte vuur geplaatst en dan sissend ingesmeerd met een op een vork geprikt stuk spekvet. Met een pollepel werd het deeg dan in het ijzer gegoten en de gebakken wafels werden op een laagje stro op de tafel gelegd om

af te koelen. Vele jaren later, toen ik mijn legerdienst deed in Leuven, bakte moeder een voorraad wafels die ik dan meenam om de eentonige legerkost wat aan te vullen; ze smaakten nog altijd even heerlijk en ik geloof dat ondanks alle moderne middelen, die typische smaak nooit meer te evenaren is.

Aan de Deutsche Gründlichkeit hadden we het allesomvattende woord "Erzats" te danken, dat al gauw een zeer pejoratieve betekenis verwierf en zelfs jaren na het oorlogseinde nog synoniem was voor waardeloze rommel. Sacharine, thans door caloriebewuste regimers in hun koffie gedropt uit een vernuftig plastic doosje, was toen een gehate noodzaak om de met fluitjesmelk bereide havermoutpap een beetje op smaak te brengen. Die watermelk, slap genoemd had een blauwachtige kleur, maar gelukkig konden we hier en daar nog wat goede melk vinden bij de keuterboerkes in de omgeving en vooral in het boerderijtje van vader's jongste broer (onzen Trifon), dat een beetje spottend het "hof te gazon" genoemd werd. Melk halen was natuurlijk mijn taak. Ik experimenteerde toen met allerlei zelfgemaakte draagbare verlichtingssystemen en om die te testen ging ik zo laat mogelijk op stap. Ik werd dan ook "nachtmelk" gedoopt door tante Madeleine.

In de stad werden de officiële bekendmakingen omgeroepen door Pietje Stek de belleman. Pietje was een klein mannetje met een grote hangsnor maar die over een machtig stemgeluid beschikte; maar bij ons in Nederboelare (de Reep) was er Fiele de champetter die af en toe op bezoek kwam als officiële vertegenwoordiger van het gemeentelijk gezag. Fiele heeft de oorlog niet overleefd. Hij werd opgepakt als weerstander en is in Buchenwald omgekomen.

Met de Duitse oorlogsresultaten ging het slechter en slechter en op een regenachtige Junimorgen was er het nieuws: ze zijn geland!!

Toen volgden er weken van spanning, hoop en onzekerheid. De radiobERICHTEN van de BBC werden met stijgende spanning gevolgd en de geheimzinnig klinkende codeberichten voor de weerstand bevestigden het gevoel dat het deze keer serieus was en naast de enorme zwermen bommenwerpers die

René Van Damme tijdens zijn legerdienst in Heverlee. (1951)
(Verz. R. Van Damme)

in Oostelijke richting vlogen was er ook meer activiteit van jachtvliegtuigen die spoorwegknooppunten, treinen en zelfs schepen op de Dender mitrailleurden.

De laatste Duitsers trokken in allerijl terug en op een morgen kwam uit de richting Overboelare een grote Engelse pantserwagen op rubberbanden aangereden en stelde zich op aan de bolbaan vanwaar hij met zijn kanon en een mitrailleur het kruispunt van de Astridlaan onder schot hield. Na een tijdje, toen alles kalm en verlaten bleef, kwamen de soldaten uit hun tank en werden als eerste bevrijders hartelijk verwelkomd.

Zodra de Duitsers goed en wel verdreven waren, kwamen de weerstanders op de proppen: luid toeterend met wapperende driekleur reden ze heen en weer en weldra begon het stukslaan van huizen en meubelen bij collaborateurs een zwarten waar vooral het plaatselijke janhagel aan deelnam. Na een tijdje van verwarring en "hoe moet het nu verder?" kwam geleidelijk terug wat orde in de samenleving en voor ons straatbengels ontstonden nieuwe uitdagingen. Aan de Astridlaan was een depot van het Engels leger en daar stonden steeds ellenlange files legertrucks aan te schuiven voor een lading. De chauffeurs gingen lie-

ver op café bij Spoel en bij Tiste en sloten akkoordjes af met ons om, mits betaling in natura op hun truck (de Engelsen noemden dat een lorry!) te passen en soms ook om hem enkele meters vooruit te rijden naarmate de file verder kroop. De voordelen waren de fel begeerde sigaretten, chocolade (hard en kruimelig en weinig smaak!) dozen met rijstpap, bacon, eierpoeder, sardines, enz. die door onze moeders argwanend maar dankbaar werden aanvaard. De meest gegeerde sigaretten voor onze vader waren de Players Captain of Navy Cut in ronde blikken doosjes van 50 stuks. Om stoer te doen als de anderen heb ik ook een paar keer geprobeerd om een Player of een Grey's te roken, maar het draaide uit op erbarmelijke misselijkheid.

De bevrijdingseuforie werd even getemperd toen het von Rundstedt offensief in de Ardennen er even terug de schrik in bracht, maar de lange kolonnes versterkingen die wij zagen voorbijrijden gaven ons terug een goed gevoel. Uitgenomen die keer toen een Engels artillerieregiment voorbijtrok en een der Morris trekkers met 25 pounder kanon en al de bocht miste aan de Astridlaan en recht door schoof in een wolk van verbrand rubber, gelukkig zonder iets of iemand te raken. Toen eindelijk in Mei 1945 de oorlog ten einde was weet ik allen nog dat wij terug naar school moesten en dat het oorlogsgeld bij minister Gutt moest ingeleverd worden.."